

Реконструкція старого саду, Японський сад, Закон України про національні заповідники, підбір рослинності, філософія Японського саду.

The reconstruction of garden, stopped up 50 years back on is lighted up Khor-tica at boarding-school №8, building of garden Japanese on territory of old park an island Khortica national educational-rehabilitation center in Zaporozhia. Selection of vegetation taking into account the features of climate of steppe area of Ukraine.

Reconstruction of old garden, Japanese garden, Law of Ukraine on national preserves, selection of vegetation, philosophy of the Japanese garden.

УДК 712.253:39

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПЛАНУВАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ТЕРИТОРІЙ ЕТНОГРАФІЧНИХ ПАРКІВ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПИ

***О.А. Суханова, кандидат сільськогосподарських наук
Т.С. Мазуренко, студентка***

Досліджено та запропоновано принципи і прийоми організації та функціонування територій етнографічних парків. За аналізом зарубіжного і вітчизняного досвіду створення етнографічних парків визначено основні їх характеристики, які впливають на архітектуру, розміщення та наповнення елементів експозиції «Сучасне село ХХІ століття» на території Національного музею народної архітектури та побуту в с. Пирогів Київської області.

Етнографічний парк, музей, традиція, насадження.

Неспинний інтерес до етнографії, пам'яток народної архітектури, прагнення збереження їх кращих зразків зумовило появу етнографічних, історичних та історико-архітектурних парків-музеїв просто неба у різних країнах світу. Вони покликані забезпечити довговічність етнографічних об'єктів і пропагувати народні традиції.

Проектуванням і організацією територій етнографічних парків почали опікуватися ще у ХVІІІ столітті, в Україні ці питання вивчали – П. Тронько (1969), М. Приходько (1970), А. Данилюк (2006), М. Козакевич (1959), О. Ременяка (1996), Т. Косміна (1986) та ін.

Подолавши складний еволюційний шлях, на сьогодні, етнографічна спадщина у туристичних маршрутах представлена різними її видами (музейні експозиції та існуючі поселення) та характеризується рядом критеріїв. Усі музеї просто неба поділені на різновиди залежно від представлених експозицій. Їх складові, здебільшого, представлені трьома типами забудов – житловою, господарською та культовою.

Однак у зазначених роботах відомих авторів недостатньо глибоко висвітлені питання щодо формування сучасних експозицій на територіях етнографічних парків.

Мета дослідження – виявлення характерних особливостей у організації території етнографічних парків України та близького зарубіжжя і застосування їх при створенні експозиційної ділянки «Сучасне село XXI століття» на території Національного музею народної архітектури та побуту у с. Пирогів Київської області.

Матеріали та методика дослідження. За результатами аналізу літературних джерел щодо закладення етнографічних парків та формування експозицій на них, більшість авторів при проектуванні їх територій враховують ряд чинників:

- містобудівну ситуацію – залежно від місця розміщення об'єкта визначається тривалість перебування відвідувачів на території, набір споруд, обладнання, організація місць відпочинку, дозвілля, ночівлі та транспортне забезпечення;

- поділ території на функціональні зони;

- диференціація експозиційних зон за різними принципами;

- домінантами у експозиціях мають бути селянські садиби;

- наявність розгалуженої системи доріжок, що забезпечує послідовність огляду та продуктивне використання території парку;

- поєднання декількох функцій (відпочинок із пізнавальною метою).

Отже, на етапі проектування території етнографічних парків потребують ретельного опрацювання та деталізації окремих елементів, які базуються на досягненнях багатьох вчених і визначені нормативними документами.

Результати дослідження. Етнографічна спадщина народів і країн, яка формує туристичні маршрути, представлена двома видами: музейні експозиції у краєзнавчих музеях, музеях народного побуту і дерев'яної архітектури; існуючі поселення, що зберегли специфіку традиційних форм господарювання, культурного життя і обрядів, властивих певній місцевості [9].

Етнографічні пам'ятки належать до культурної спадщини за такими критеріями: унікальність і своєрідність етнокультурних та соціокультурних умов; компактне проживання нечисленних народів та старожитнього населення, де традиційні уклади, звичаї і форми природокористування збережені найбільш повно у типових районах.

Музеї просто неба є різновидами музеїв, де експонати розміщені на відкритому просторі. Ідею створення експозицій просто неба вперше запропонував у 1970 році швейцарський вчений Чарлз де Бонстеттен.

Виділяють такі різновиди музеїв: скансени, музеї – забудов, сільських господарств, живої історії, фольклорні та екомuzeї. Найновіший їх тип зародився у Франції наприкінці XX століття. Термін "екомuzeй" сформулював французький вчений Ю. де Варін у 1971 р., на етапі створення першого музею нового типу – Музею Людини і Промисловості в Ле-Крезо [5].

Більшість музеїв просто неба колекціонують і відновлюють старовинні помешкання на великих відкритих територіях, зазвичай,

історично пов'язаних з експозицією. Експонати часто розбирають, переносять і збирають по детальних кресленнях.

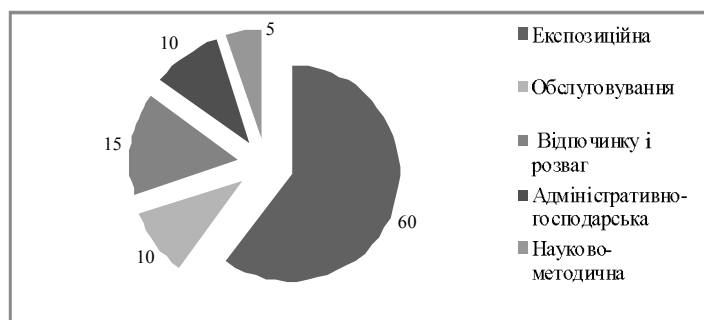
Музейні експозиції містять колекції народних костюмів, предмети сільського побуту і народної творчості, характерних для населення певних регіонів. Вони знайомлять туристів з історичним минулим країни [9].

У кожній місцевості, протягом історичного розвитку, сформувався свій винятковий архітектурний стиль, пов'язаний з національною та природною специфікою краю. Музейні експозиції містять у своєму складі зразки житлової забудови, господарські будівлі і культові споруди. До таких музеїв експонати завозять із різних куточків країни, де їм створюють необхідні мікрокліматичні умови, близькі до реальних.

Етнографічні музеї розташовують на околицях міст, у приміських зонах і на міжміських територіях. Залежно від цього, перебування відвідувачів у них коливається від 1–2 год до 2–3 діб. У парках тривалого перебування влаштовують кемпінги, мотелі, об'єкти харчування, місця відпочинку у лісі або біля води, відкриті естради для проведення святкувань та ярмарок.

В умовах внутрішньоміського розміщення об'єкти розташовують ближче до транспортних вузлів і магістралей. Їх доступність має становити від 1–1,5 до 3–7 год. Розміри території варіюють від 15 до 100 га і більше [7].

Території музеїв просто неба складаються з таких функціональних зон [3]: експозиційної – 40–70 %, зі спорудами та предметами народного побуту, ремесел, культури, релігії, мистецтв, наукових занять; обслуговування – 10–20 %, місця розташування готелів, кемпінгів, кафе, ресторанів, кафе-автоматів, обладнаних місць для пікніків, а також кіосків, внутрішньо-паркового транспорту та медпункту; відпочинку та розваг – 10–20 %. На рис. 1 подано розподіл площ функціональних зон етнографічних парків України.

Рис. 1. Розподіл площ етнографічних парків за функціональними зонами, %

Організована зона відпочинку у парку є продовженням експозицій. На галявинах передбачають місця для багать, майданчики для народних танців, встановлюють стилізовані лави, столи, альтанки, дерев'яні гой-

далки, розміщують виставкові зали і корчми-ресторани, відкриті та закриті естради, майданчики кіноперегляду, проводять масові театралізовані вистави, народні ярмарки, гуляння.

У адміністративно-господарській частині парку, на площі від 3 до 10 га, розташовують будівлі або приміщення адміністрації, буфети для працівників, ремонтні майстерні, склади, розсадники, оранжереї, туалети, сміттєзбірники, гаражі, силові підстанції. Цій зоні має належати від 10 до 25 % усієї площі.

В'їзд у господарські зони не повинен збігатися із основними входами. Науково-методичній зоні має належати площа близько 2–5 %, вона може бути долучена до складу адміністративної [7].

Організація паркового ландшафту етнографічного музею базується на відповідності його місцевим природним умовам, а архітектура споруд – підпорядкована історико-культурному стилю парку і його експонатам.

При визначенні етнографічних зон для створення експозицій виділяють такі елементи їх диференціації: географічний – відображення природних умов і географічне положення (профіль будівель, призначення, пристосування до місцевих географічних умов, рельєфу, матеріал для будівництва); результати історичної еволюції господарств; соціально-економічне становище власника (житлові вимоги, можливості, рід занять, класова диференціація селянських господарств); функціональну типологію споруд (житлові, господарські, виробничі та громадські).

В експозиції кожної зони (сектору) чільне місце належить селянським дворам різного ступеня заможності із житловими та господарськими будівлями в єдиному комплексі із предметами побуту, долучаючи твори народного мистецтва.

У музеях просто неба усі його експонати сприймаються на фоні ландшафту і тісно з ним взаємодіють. Іноді ландшафтно-планувальна структура базується не на географічному, а на історико-культурному принципі, в цьому випадку зони парку характеризують етапи розвитку народної архітектури та ремесел.

Пам'ятки архітектури у парках експонують комплексами – селянськими садибами, проте, доречними також є поодинокі споруди, що збереглися до наших днів, споруди найбільш раннього періоду.

Під час створення етнографічних музеїв архітектури і побуту експонати перевозять на далекі відстані, у місцевості з іншим мікрокліматом, тим самим підвищуючи ймовірність швидкого їх руйнування та пошкоджень. Отже, постановили – здійснювати перевезення стародавніх споруд лише у тих випадках, коли неможливо їх зберегти в первозданному вигляді на місці створення [3].

Огляд експозицій парків-музеїв рекомендовано влаштовувати по основному кільцевому маршруту із розгалуженою системою другорядних доріжок та алей, які сплановані на зразок сільських доріг і стежок. Завдяки такій планувальній структурі об'єкта забезпечується послідовність огляду та продуктивне використання території [6].

Відмінною рисою музеїв просто неба є можливість поєднання відпочинку із пізнавальною метою, завдяки розміщенню експонатів народної архітектури та побуту, збагачуючи культурний світогляд відвідувачів. Тому, виконуючи декілька функцій, паркові території мають високу популярність серед населення. Такі складові парків, як: зелені насадження, зоомайданчики, фруктові сади, водойми поживляють маршрути тематичного показу етнографічних та архітектурних експозицій, створюють умови для різноманітного відпочинку відвідувачів.

Одним із перших етнографічних парків є створений у Стокгольмі у 1890 р. педагогом-етнологом Гезеліусом – Скансен, який отримав свою назву за місцем розташування, що згодом стало загальним для музеїв цього типу. Саме його вважають першим у світі парком просто неба [1]. Сільські садиби та хутори, не зазнаючи змін у конструкціях, перевозилися на ділянки, які відтворювали відповідну ландшафтну ситуацію. В той же час на територію Скансену переселялися і жителі цих будівель, які в подальшому вели в них своє повсякденне життя. На сьогодні парку належить площа 30 га (рис. 2.) [8]. Селище представлене 150 будинками і садибами XVIII–XX століття, в яких збережена ситуація, що свідчить, як жили в ті часи люди різного соціального рівня. У Скансені діє звіринець, у якому мешкають дикі та домашні тварини, характерні для фауни Швеції [8].

У подальші роки етнографічні парки створювали і в інших країнах світу та Європи. У 1957 р. поблизу Таллінна, на березі Балтійського моря, створено своєрідний етнографічний парк-музей старовинних споруд, предметів праці та побуту селян (рис. 2.) [1]. Принцип планувальної структури парку полягає в організації чотирьох зон, що відповідають історико-етнографічним районам Естонії: західному, північному, південному та острівному. Території парку належить площа близько 64 га. Завдяки вдалому розташуванню території музею – поблизу моря, створено комфортні умови для відпочинку відвідувачів [6].

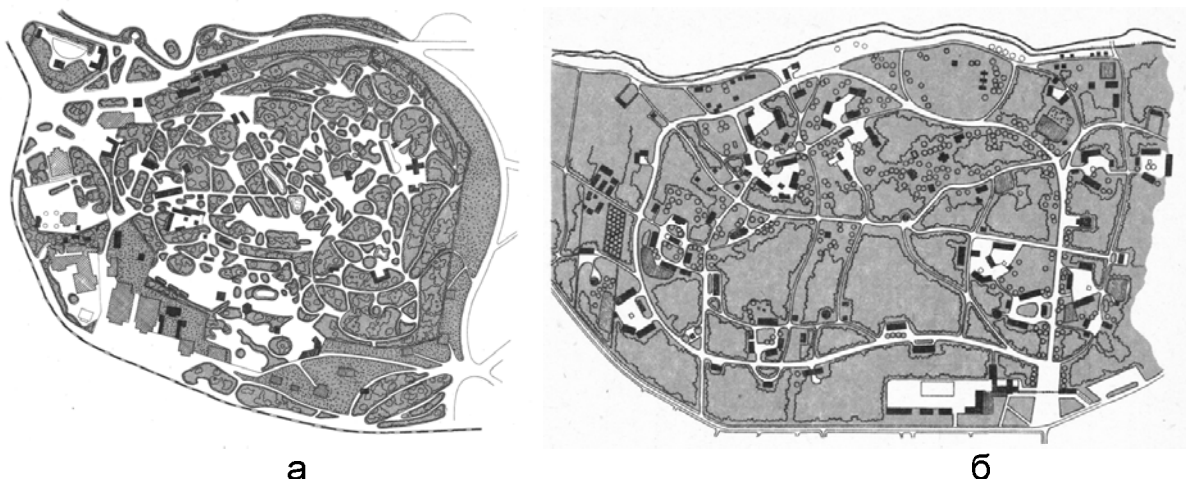

Рис. 2. План-схеми територій етнографічних парків Стокгольма (а) і Таллінна (б)

Усі частини музею просто неба влаштовано із урахуванням природних умов та географічного положення тієї місцевості країни, яку

представляє кожна із експозиційних зон. Кільцевий маршрут огляду експозицій дає змогу раціонального використання території парку [6].

Зараз у Європі налічується понад 2000 музеїв просто неба. Найбільше скансенів у скандинавських країнах: Швеції – 1162, Норвегії – 314, Фінляндії – 230. З 1970 року в Японії засновано понад 100 музеїв просто неба. Парки культурної спадщини створюються і у країнах Південно-Східної Азії.

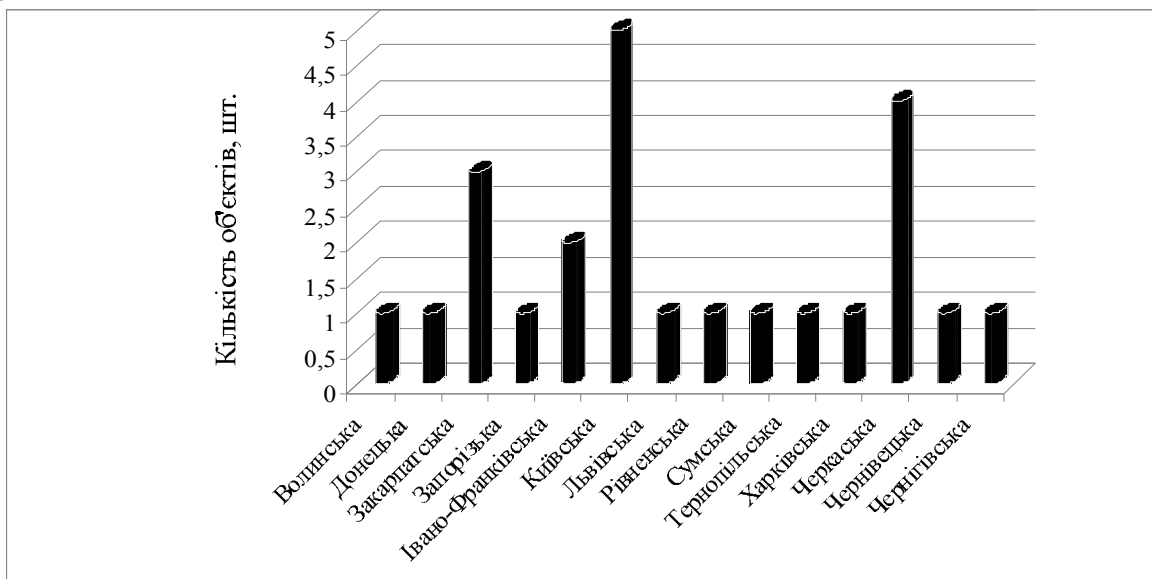
Попередниками музеїв просто неба в Україні були виставки, на яких експонувалися окремі будівлі [2]. У липні 1887 року у Тернополі сталася перша етнографічна виставка. У представлених експозиціях виставки організували архітектурний підрозділ, який сформував чотири селянські хати – подільська, надбужанська, гуцульська і наддністрянська.

У 1894 році у Стрийському парку Львова пройшла крайова виставка, на якій було відтворено шість типових садиб із різних районів Галичини, Гуцульську церкву, шість придорожніх хрестів і вітряк.

У 1910 році у м. Катеринослав відвідувачам Південноросійської промислової виставки була створена експозиція садиби із села Мишуриний Ріг, збудована за проектом академіка Дмитра Яворницького.

У 1964 році засновано перший скансен на території України – у Переяслав-Хмельницькому на Київщині. Пізніше засновано музеї просто неба в Ужгороді (1965), Львові (1966), Києві (1969), Чернівцях (1977).

На сьогодні, в Україні налічується 14 великих скансенів (рис. 3 і 4). Серед них: один національний – у Києві, два регіональні – Львівський та Переяслав-Хмельницький, решта 11 – обласні. В Україні також діє багато локальних музеїв: невеликі заклади з однієї або кількох садиб чи інших будівель [5].

Рис. 3. Співвідношення етнографічних музеїв та історико-культурних комплексів України по областях

Кількісна характеристика поширення музеїв просто неба, що зазначена на рис. 3 і 4, дає змогу зауважити щодо їх поширення на теренах нашої держави. У кожній області західної України влаштовано осередки

народної архітектури, у центральній частині серед існуючих 9 областей таких осередків виявлено лише 4. Найменші показники має східна та південна Україна. Найбільша кількість музеїв просто неба виявлена у центральній – 11 та західній частинах – 9. У південній та східній частинах кількісний показник скансенів досить низький.

Рис. 4. План-схема кількісного розміщення етнографічних музеїв та історико-культурних комплексів України по областях

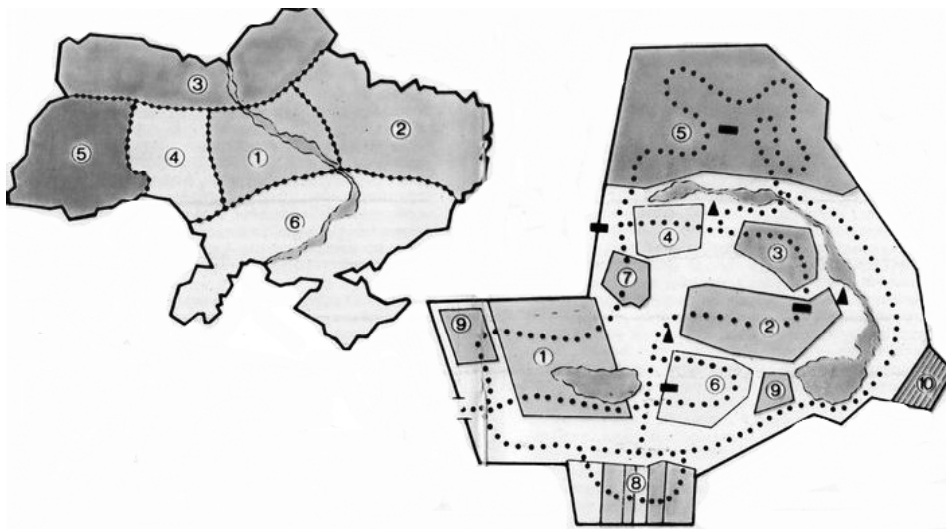
Згідно з проведеним нами аналізом планувальної структури більшості етнографічних парків України встановлено, що усі вони різняться за площею, принципами організації території, наявністю виокремлених функціональних зон, формуванням та наповненням експозицій, тематикою відображуваних експонатів, ландшафтним оформленням, рельєфом, традиціями, що притаманні певному регіону тощо. На рис. 5 подано розподіл площ досліджуваних об'єктів у окремих регіонах України і світу, зокрема.

Рис. 5. Розподіл площ парків на досліджуваних об'єктах, га

Нижче наведено дані досліджень щодо найвідоміших в Україні об'єктів – Національного музею народної архітектури та побуту України та Регіонального музею народної архітектури та побуту у Львові.

Видатним вітчизняним прикладом етнографічних парків є Музей народної архітектури та побуту України, що розташований у Києві. Ініціатором створення музею просто неба був академік П. Тронько. Він прагнув сконцентрувати та відтворити на території, площею близько 150 га, усі історико-етнографічні регіони України: Середня Наддніпрянщина, південь України, Полтавщина, Слобожанщина, Полісся, Поділля, Карпати, Народна творчість в архітектурі сільського життя (рис. 6).

Рис. 6. Схема території Національного музею народної архітектури та побуту у Києві із виокремленими етнографічними регіонами:

1 – Середня Наддніпрянщина; 2 – Слобожанщина і Полтавщина; 3 – Полісся; 4 – Поділля; 5 – Карпати; 6 – Південь України; 7 – Група вітряків; 8 – Село 60–80 рр. XX ст.; 9 – Перспективне будівництво; 10 – Виробничо-господарська зона

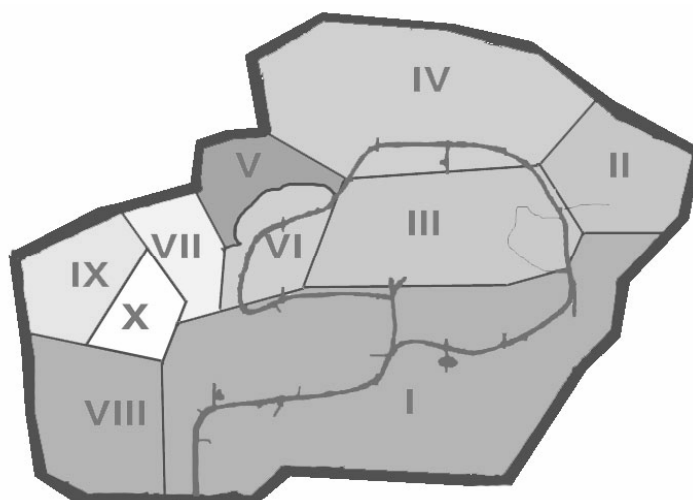
На території парку прокладено прогулянкові дороги, розгалужена мережа пішохідних алей і стежок, закладено гаї, сади, пагорби, яри із перепадом відміток до 50 м, які разом з існуючими водоймами і долинами, якнайкраще характеризують ландшафт України [4].

В основу архітектурно-планувального рішення музею закладена ідея створення і збереження у первозданному вигляді у природному оточенні кращих зразків народної архітектури з експозицією предметів прикладного мистецтва і побуту України [6].

Сільські садиби з будинками та господарськими будівлями згруповано з документальною вірогідністю та відповідно до специфіки планування поселень того чи іншого регіону України за певний період. Музей відтворює сільську Україну XVIII – початку XX століть, а експозиція «Сучасне село» характеризує сільську архітектуру 60–80-х років минулого століття [4].

У Львові на території закладеного у повоєнний період «Шевченківського гаю» створено Регіональний Музей народної архітектури та побуту (рис. 7).

Рис. 7. Зонування території Регіонального Музею народної архітектури та побуту у Львові [3]:

I – Бойківщина; II – Закарпаття; III – Лемківщина; IV – Гуцульщина; V – Буковина; VI – Покуття; VII – Поділля; VIII – Львівщина; IX – Волинь; X – Полісся)

Територія парку, площею 60 га, поділена на зони за історико-етнографічним принципом: Бойківщина, Гуцульщина, Лемківщина, Поділля, Полісся, Волинь, Рівнинне Закарпаття, Покуття та етнозони – Буковина і Львівщина [1].

На сьогодні, на території етнозон Музею розташовано 124 пам'ятки архітектури, які об'єднано у 54 садиби. У Музеї функціонують чотири виставкових зали, у двох із них розміщена постійна експозиція. Фонди музею налічують понад 20 тис. експонатів.

«Шевченківський гай» створено на розораних львівських землях, де у XVIII ст. зростав буковий ліс та згодом був вирубаний на дрова. Насадження у парку створено, переважно, у 1951 р. працівниками міського тресту зеленого господарства за активної участі тисяч львів'ян і складається із швидкоростучих лісових порід: робінії псевдоакації, тополі, сосни звичайної, клена гостролистого, ясеня, бука, граба, береста. Насадження створюють неповторне ландшафтне оформлення на хвилястій гряді узгір'я та по хребтах крутих схилів, перерізаних глибокими улоговинами. Під крутими схилами розміщено групи сосен і модрин. На західній околиці лісопарку створено березові та дубові переліски із світлими галявинами. Доріжки та стежки об'єднують прогулянкові маршрути, з яких виринають краєвиди міста та самого узгір'я з крутими урвищами до колишніх піщаних кар'єрів. Цей скансен, потоплюючи у зелені, репрезентує майже усі куточки, регіони, етнографічну специфіку країни [3].

Передумовами аналізу організації планувальної структури етнографічних парків різних країн Європи є поставлене перед нами завдання – розроблення концепції експозиційної ділянки «Сучасне село XXI століття» на території Національного музею народної архітектури та побуту України. Задля досягнення поставленої мети досліджено історію появи етнографічних парків-музеїв, досвід створення та особливості розпланування їх території, поділ на відповідні функціональні зони, прокладення

оптимальних шляхів огляду експозицій на прикладі вітчизняних та закордонних парків-аналогів.

У межах проектованої експозиції на ділянці «Народної творчості в архітектурі сільського життя» буде відображена сільська місцевість кінця ХХ початку ХХІ століття із спланованою внутрішньосільською ситуацією – виокремленим центром із розміщеними там громадськими будівлями (будинком культури, мистецтв, амбулаторією), базаром, зупинками громадського транспорту; житловою забудовою та сучасним сільським парком із урахуванням нормативної бази та сучасних тенденцій у створенні експозицій на територіях етнографічних парків.

Висновки

1. Основним призначенням етнографічних, історико-архітектурних парків-музеїв просто неба є збереження культурної спадщини народу, унікальних пам'яток історії, архітектури, культури і традицій для прийдешніх поколінь.

2. Аналіз зарубіжного і вітчизняного досвіду створення етнографічних парків дає змогу визначити основні їх характеристики, які впливають на архітектуру, розміщення та наповнення елементів експозицій і дає нам підстави для створення експозиції «Сучасне село ХХІ століття» на території Національного музею у с. Пирогів Київської області щодо сучасних вимог та поставленого адміністрацією парку завдання на проектування.

Список літератури

1. Горохов В.А. Зеленая природа города: учеб. пособ. для вузов / Горохов В.А. – [2-е изд. доп. и перераб]. М.: Архитектура–С, 2005. – 528 с., ил.
2. Данилюк А. Українські скансени. Історія виникнення, експозиції, проблеми розвитку: навч. книга / Данилюк А. – Тернопіль: Богдан, 2006. – 104 с.
3. Кучерявий В.П. Озеленення населених місць: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Кучерявий В.П. – Львів: Світ, 2005. – 456 с.
4. Музей народної архітектури та побуту України (путівник). – К., 2007. – 56 с., іл.
5. Музей просто неба. [Електронний ресурс] – 2013. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Музей_просто_неба.
6. Парки. [Електронний ресурс] – 2011. – Режим доступу: <http://phasad.ru/z30.php>
7. Парьева О.И. Методические рекомендации по проектированию парков различных функциональных типов / Парьева О.И. – Л., 1988. – 49 с.
8. Скансен в Стокгольме. [Електронний ресурс] – 2012. – Режим доступу: http://www.skansen.se/sites/default/files/skansen/Skansen_RY_10.pdf
9. Этнографические памятники. [Електронний ресурс] – 2010. – Режим доступу: http://www.coolreferat.com/Культурно-исторические_туристские_центры_Московской_области_часть=2
10. Этнографические парки. [Електронний ресурс] – 2012. – Режим доступу: <http://www.ozgenc.ru/articles/etnograficheskie-parki85>

Рассмотрены и предложены принципы и приёмы организации и функционирования территорий этнографических парков. На основе анализа зару-

бежного и отечественного опыта создания этнографических парков определены их характеристики, которые влияют на архитектуру, размещение и наполнение элементов композиции «Современное село XXI века» на территории Национального музея народной архитектуры и быта в с. Пирогово Киевской области.

Этнографический парк, музей, традиция, насаждения.

In the articles considered and offered principles and receptions of organization and functionings of territories of ethnographic parks. On the basis of analysis of foreign and domestic experience of creation of ethnographic parks their basic descriptions, which influence on architecture, placing and filling of elements of display, the «Modern village XXI of age» on territory of the National museum of folk architecture and way of life in Pirogiv of Kiev region.

Ethnographic park, museum, tradition, planting.